

Pramene

- HEILL, J. G.: Trifolium sanitatis medicum aneb o zdraví zpráva lekárska zepsaná od Izraelity gednoho hogiti nemocy se snažujícího. D. Kubín 1760. 161 s. Rkp. v LAMS v Martine, ev. č. 1774. (HT)
(Herbár liptovský.) 17. stor. 335 s. Rkp. v MTAK v Budapešti, sign. K 59. (HL.)
(Lekárske rady.) 18. stor. 110 s. Rkp. v SNM v Martine, sign. 223. (LR5)
Opuscula artis chymicae. 17. stor. 390 s. Rkp. v OSZK v Budapešti, sign. Duod. Slav. 3. (OCh)
(Poznámky a rady hygienické, prírodopisné, meteorologické, ekonomické.) 18. stor. 325 s. Rkp. v SNM v Martine, sign. 491/592. (PR)
(Receptár gemerský.) 18. stor. 124 s. Rkp. v súkr. vlastníctve. (RG)
(Receptár nitriansky.) 17. – 18. stor. 86 s. Rkp. v ŠOBA v Nitre, fond Szilvay IV. (RN)
(Receptár osturniansky.) 18. stor. 27 s. Rkp. vo VM v Košiciach, bez sign. (RO)
(Receptár prešovský.) 18. stor. 6 s. Rkp. v ŠVK v Prešove, sign. A 19339/45409. (RP)
(Receptár turčiansky.) 17. stor. 226 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. J 181/2. (RT)
TONSORIS, J.: Sana consilia medica aneb Zdravá radda lékařská podawagcy z křestianské lásky vžitečné lékařstwj na wětšsým djle domácíy hodnowěrných doktoru lékařských proti rozličným nemocem lidského tela. Skalica, J. A. Sškarnyccel 1771. 16, 260, 24 s. (TS)

Slovenské zoonymá *Bodník* a *Sáva*

Lubor Králik

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, Bratislava

0. Zoonomastika ako súčasť onomastiky skúmajúca mená zvierat je jednou z najmladších onomastických disciplín (Riadčenko, 1988, s. 88) a napriek rastúcemu záujmu o zoonymickú problematiku nemožno túto oblasť ešte stále pokladať za dostatočne preskúmanú (porov. Nepokupnyj a kol., 1986, s. 190; Kovačev, 1987, s. 184). V príspevku sa chceme pokúsiť o objasnenie dvoch slovenských zooným, ktoré pokladáme za zaujímavé z hľadiska ich pôvodu.

1. Ako prvé sa pokúsime analyzovať meno psa *Bodník*. Toto zoonymum sa na pozadí jazykového vedomia používateľa súčasnej spisovnej slovenčiny môže asociovať s adjektívom *bodný* „veselý, bystrý, čulý, živý“ (Slovník slovenského jazyka, I, s. 111). Takýto výklad (t. j. *Bodník* „bodný pes“) je v súlade s predstavou psa ako priateľa človeka a strážcu, jazykové fakty však svedčia o tom, že je to len ľudová etymológia. Adjektívum *bodný* etymologicky súvisí so slovami *budiť* a *bdieť*, v rekonštruovanej podobe **bǫdǫ* sa

pokladá za súčasť praslovanskej slovnice zásoby (Trubačov, 1976, s. 112–113), ale reflexy praslov. **bǫdǫ* sa vyskytujú iba v južných a východných slovanských jazykoch, zo západoslovanských jazykov nie sú známe. Adjektívum *bodný* nie je známe ani zo starej slovenčiny, ani zo slovenských nárečí, do slovenčiny bolo prevzaté až v štúrovskom období z ruštiny ako knižné slovo (Machek, 1957, s. 36). Meno psa *Bodník* však zaznamenal už P. Dobšinský (III, s. 351–360) v rozprávke *Starý Bodník a vlk* – je preto veľmi nepravdepodobné, aby sa za taký krátky čas z knižného prevzatia *bodný* utvoril derivát *Bodník* a aby stihol tak rýchlo preniknúť do ľudových rozprávok, pri ktorých treba predpokladať určitý jazykový konzervativizmus. Adjektívum *bodný* a meno psa *Bodník* spolu nesúvisia.

Zo slovenských nárečí je známe meno vola *Bodor* (Kálal, 1923, s. 32; Orlovský, 1982, s. 33). Ide o prevzatie z maďarčiny, kde slovo *bodor* znamená „kučera“ a zoonymum *Bodor* sa používa ako meno kravy (porov. napr. Knausz, 1981, s. 28). Maďarské substantívum *bodor* „kučera“ sa stalo východiskom pre vznik vzťahového adjektíva *bodni*, ktoré sa začalo využívať aj ako meno psa: menom *Bodni* sa pôvodne označoval pes s kučeravou srstou (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I, s. 319). Toto meno psa bolo prevzaté aj do slovenčiny, v rámci interného slovenského jazykového vývoja boli z neho sufixáciou odvodené mená *Bodník*, *Bodriño*, analogickým vyrovnaním s maskulínami zakončenými na -o vzniklo meno *Bodro* (všetky štyri mená uvádza Palkovič, 1969, s. 175). Napriek formálnej súvislosti s adjektívom *bodný* ide teda o zoonymá maďarskej proveniencie. Ako vidno z uvedeného výkladu, zoonymia môže priniesť aj nový materiál pre oblasť výskumu jazykových kontaktov.

2. Za veľmi zaujímavé pokladáme taktiež zoonymum *Sáva*, známe z Gemera ako meno psa (Orlovský, 1981, s. 294); k nemu možno priradiť aj deminutívnu formu *Sávka*, ktorá bola zaznamenaná na Orave ako meno koňa (Palkovič, 1969, s. 173). Ako tieto zoonymá interpretovať?

Zo slovenčiny nie je známa apelatívna lexéma **sáva*, ktorú by sme mohli pokladať za východisko pre vznik uvedených mien. Takáto lexéma (vo forme *sava*) je známa zo západných chorvátskych nárečí Istrijského polostrova, kde má významy 1. prudký, búrlivý vodný tok; 2. väčší vodný tok. Forma *sava* pravdepodobne vznikla zo staršieho **suxava*, resp. **suxava* (súvisí s praslov. **suxъ*, **suxnqti*), a to až vokalickou redukciou v rámci samostatného slovinšského fonetického vývoja (Alerić, 1982–1983), preto v tomto prípade nemôžeme uvažovať o prípadnej slovensko-južnoslovanskej izoglose z oblasti apelatívnej lexiky. Pri absencii príslušného apelatíva musíme teda hľadať súvislosti zoonyma *Sáva* v oblasti propriálnej lexiky. Teoreticky by bolo možné spájať toto zoonymum s mužským osobným menom *Sáva* (gréckej proveniencie; Skok, III, s. 208), ktoré je známe z južnoslovanskej oblasti v neprospech tohto predpokladu svedčí skutočnosť, že uvedené mužské meno nie je známe zo slovenskej antroponymie. Meno psa *Sáva* sme však našli aj v texte ľudovej piesne, zapísanej roku 1949 v gemerskej Kokave nad Rimavicou: